The New Viridian Journal of Arts, Humanities and Social Sciences
ISSN 2773 - 8787

การอ้างอิงที่ปรากฏในพระราชพิธีสิบสองเดือน พระราชนิพนธ์ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

Referencing in The Royal Twelve-Month Ceremonies of King Chulalongkorn's Book

Received:	*March*	*28, 2022*
Revised:	*May*	*26, 2022*
Accepted:	*June*	*8, 2022*

อาคม พลอยทองคำ (Arkom Ploythongkam)*
ดวงฤทัย ปิ่นทอง (Duangruthai Pinthong)**
ปนัดดา จินดา (Panadda Jinda)***
อภิสรา เหลืองทองวัฒนา (Apisara Laungtongwattana)****

บทคัดย่อ

บทความวิจัย เรื่อง การอ้างอิงที่ปรากฏในพระราชพิธีสิบสองเดือน พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากลวิธีการอ้างอิงในพระราชพิธีสิบสองเดือน และศึกษาความนิยมในการเลือกข้อมูลต่าง ๆ มาใช้อ้างอิงในวรรณกรรม การวิจัยในครั้งนี้ใช้กระบวนการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) โดยผู้วิจัยอาศัยแนวคิดของการอ้างอิง (reference) ผลจากการศึกษาพบลักษณะการอ้างอิงทั้งหมด 4 ลักษณะ โดยเรียงลำดับการพบมากที่สุดไปน้อยที่สุด ได้แก่ การอ้างอิงวรรณกรรมอื่น การอ้างอิงบุคคล การอ้างอิงเหตุการณ์ และการอ้างอิงคำพูดของบุคคล ซึ่งแต่ละลักษณะสะท้อนให้เห็นถึงพระอัจฉริยภาพของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในการใช้กลวิธีการเลือกข้อมูล หลักฐาน มาสนับสนุนให้พระราชนิพนธ์พระราชพิธีสิบสองเดือนชัดเจน มีน้ำหนัก ดีเด่น ลึกซึ้ง มากยิ่งขึ้น และควรค่าต่อการนำมาศึกษาสืบไป

คำสำคัญ : การอ้างอิง, พระราชพิธีสิบสองเดือน, พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

* นักศึกษาสาขาวิชาการสอนภาษาไทย คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
Student of Thai Language Teaching Branch, Faculty of Education, Silpakorn University
** นักศึกษาสาขาวิชาการสอนภาษาไทย คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
Student of Thai Language Teaching Branch, Faculty of Education, Silpakorn University
*** นักศึกษาสาขาวิชาการสอนภาษาไทย คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
Student of Thai Language Teaching Branch, Faculty of Education, Silpakorn University
**** นักศึกษาสาขาวิชาการสอนภาษาไทย คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
Student of Thai Language Teaching Branch, Faculty of Education, Silpakorn University

Abstract

This article has an objective to study referencing in King Chulalongkorn's Book of The Royal Twelve-Month Ceremonies and to study popularity in choosing information to use in the book. This research uses a content analysis. From the study, the author found that there are 4 types of references ranking from most to less frequently found. The references found in the book are first, reference to Thai literary texts, second, reference to person, third, reference to significant events, and fourth, reference to person's speech. Every type of reference reflects genius of the poet's use of a strategy to select information and evidence to support The Royal Twelve-Month Ceremonies clearly, outstanding, profound, and worth studying.

Keywords: Reference, The Royal Twelve-Month Ceremonies, King Rama V

บทนำ

พระราชพิธีสิบสองเดือนพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์เมื่อปีชวดพุทธศักราช 2431 เนื่องจากกรรมการหอพระสมุดวชิรญาณกราบบังคมทูลพระกรุณาขอพระราชทานพระราชาธิบายเรื่องพระราชพิธีต่าง ๆ ซึ่งทำประจำพระนคร พระราชนิพนธ์เรื่องนี้ได้รับยกย่องจากวรรณคดีสโมสรในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวว่าเป็นยอดของความเรียงอธิบาย ให้ข้อมูลเรื่องการพระราชพิธีสิบสองเดือนโดยละเอียด อีกทั้งทรงวินิจฉัยที่มาของการพระราชพิธี และการเปลี่ยนแปลงของการพระราชพิธีในสมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 4 และจนถึงรัชสมัยของพระองค์ (Sriwattanasarn, 2003: 29-30)

ในอดีตมีวรรณกรรมที่ว่าด้วยเรื่องพระราชพิธีหลายสำนวน เช่น ตำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์ โคลงทวาทศมาส ซึ่งในตำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์กล่าวถึงพระราชพิธีที่กระทำในแต่ละเดือน แต่ไม่ได้ให้รายละเอียดมากนัก ในขณะที่โคลงทวาทศมาส แต่งขึ้นโดยใช้คำประพันธ์ประเภทโคลง แม้จะมีความงดงามทางด้านวรรณศิลป์ แต่ยากต่อการทำความเข้าใจสำหรับผู้ที่ไม่สันทัดในคำประพันธ์ประเภทโคลง ภายหลังพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเล็งเห็นความสำคัญของพระราชพิธีจึงได้รวบรวมข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ ทั้งการอ้างอิงจากวรรณกรรมอื่น บุคคล เหตุการณ์ และคำพูดของบุคคล ประกอบกับพระองค์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่มีพระปรีชาทางด้านประวัติศาสตร์ และโบราณคดีเป็นอย่างยิ่งพระองค์หนึ่ง ใน พ.ศ. 2431 ทรงมีพระราชาธิบายถึงสาเหตุความเป็นมาและธรรมเนียมแห่งการพระราชพิธีทั้งปวง (Bunyadas, 2016: 2) โดยพระองค์ได้ใช้การอ้างอิงเพื่อให้พระราชนิพนธ์เรื่องพระราชพิธีสิบสองเดือนมีความชัดเจน ดีเด่น ลึกซึ้ง มากยิ่งขึ้น

การอ้างอิง (Reference) หมายถึง การนำข้อมูลที่ผู้เขียนได้จากประสบการณ์ของตนเอง การได้ยินมาจากบุคคลอื่น และการค้นคว้าจากเอกสารหลักฐาน มาคัดลอกหรือสรุป เพื่ออธิบายประกอบงานเขียนของตนเองทำให้งานเขียนมีความกระจ่างชัดและน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น

จากเหตุผลที่กล่าวในข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาการอ้างอิงในหนังสือพระราชพิธีสิบสองเดือนและความนิยมในการเลือกข้อมูลต่าง ๆ มาใช้ในการเขียนวรรณกรรม เพื่อให้ทราบถึงความนิยมในสิ่งที่นำมาอ้างอิงของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งช่วยขยายความพิธีกรรมต่าง ๆ ให้ผู้อ่านเกิดความเข้าใจมากยิ่งขึ้น

The New Viridian Journal of Arts, Humanities and Social Sciences
ISSN 2773 - 8787

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษากลวิธีการอ้างอิงในหนังสือพระราชพิธีสิบสองเดือน
2. เพื่อศึกษาความนิยมในการเลือกข้อมูลต่าง ๆ มาใช้อ้างอิงในพระราชพิธีสิบสองเดือน

การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องและกรอบแนวคิดการวิจัย

แนวคิดที่นำมาวิเคราะห์การอ้างอิง (Reference) ที่ปรากฏในหนังสือพระราชพิธีสิบสองเดือน พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นำแนวคิดของชนกพร อังศุวิริยะ (Angsuviriya, 2016: 195-217) มาใช้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ โดยแนวคิดนี้มีที่มาจาก 2 แนวคิด คือ แนวคิดของ วิภา ฌานวังศะ (Chanawangsa, 1986) สรุปได้ว่า การอ้างถึงของไทยจำแนกไว้ 3 แบบ ได้แก่ การอ้างเชิงบุคคล (Pronominal Reference) การอ้างเชิงบ่งชี้ (Demonstrative Reference) และการอ้างเชิงเปรียบเทียบ (Comparative Reference) ซึ่งสอดคล้องกับการจัดประเภทการอ้างถึงจากหนังสือไวยากรณ์ไทยของนววรรณ พันธุเมธา (Panthumetha, 2010: 22-34) สรุปได้ว่า แบ่งกลุ่มคำอ้างถึงออกเป็นหมวด ได้แก่ กลุ่มคำไม่ชี้เฉพาะ กลุ่มคำบอกจำนวน และกลุ่มคำบอกการแยก นอกจากนี้ยังได้นำแนวคิดการอ้างถึง (allusion) คือการอ้างถึงบุคคล สถานที่ เหตุการณ์ หรือส่วนหนึ่งของวรรณกรรมที่รู้จัก ไม่ว่าจะเป็นการอ้างแบบตรง ๆ หรือดัดแปลงก็ตาม มาเป็นทิศทางในการศึกษาวิเคราะห์ภายใต้คำว่าการอ้างอิง (Reference)

วิธีวิจัย

บทความนี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษาเกี่ยวกับกลวิธีการอ้างอิงในหนังสือพระราชพิธีสิบสองเดือน และศึกษาความนิยมในการเลือกข้อมูลต่าง ๆ มาใช้ในการเขียนวรรณกรรม โดยมีวิธีการศึกษาตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. การศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีสิบสองเดือนและแนวคิดการอ้างอิง (Reference) รวมทั้งศึกษาความนิยมในการเลือกข้อมูลต่าง ๆ มาใช้อ้างอิงในการเขียนวรรณกรรม

2. การรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) จากพระราชพิธีสิบสองเดือนตั้งแต่เดือนสิบสองถึงเดือนสิบเอ็ด รวมทั้งหมด 12 เดือน 48 พิธี

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

3.1 ผู้วิจัยวิเคราะห์และจัดประเภทลักษณะการอ้างอิงที่พบในพระราชพิธีสิบสองเดือน

3.2 ผู้วิจัยวิเคราะห์การอ้างอิงตามประเภทต่าง ๆ

3.3 ผู้วิจัยรวบรวมการอ้างอิงแต่ละประเภทโดยการหาค่าความถี่

4. นำเสนอผลการวิเคราะห์

ผู้วิจัยเรียบเรียงข้อมูล และนำเสนอผลการวิเคราะห์ในเชิงพรรณนา และใช้ความถี่นำเสนอข้อมูลในเชิงปริมาณประกอบ

5. สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัย

1. กลวิธีการอ้างอิงในหนังสือพระราชพิธีสิบสองเดือน

ผู้วิจัยได้นำแนวคิดของชนกพร อังศุวิริยะ (Angsuviriya, 2016: 195-217) มาประยุกต์ให้เข้ากับบริบทในหนังสือพระราชพิธีสิบสองเดือน ที่มีลักษณะการเขียนแบบอ้างอิง โดยผู้วิจัยสามารถจำแนกการอ้างอิงออกเป็น 4 ลักษณะ ได้แก่

1. การอ้างอิงวรรณกรรมอื่น อันหมายรวมถึงเอกสารหลักฐานทางประวัติศาสตร์ วรรณกรรม ศาสนา นิทาน ตำนาน รวมถึงตัวบทวรรณกรรมเรื่องอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็น ตัวละคร ฉากเหตุการณ์ ถ้อยคำโวหาร และสาระสำคัญของเรื่องนั้น ๆ

2. การอ้างอิงบุคคล เป็นการอ้างชื่อและพฤติกรรมของบุคคลที่ปรากฏหลักฐานว่ามีตัวตนจริงทางประวัติศาสตร์

3. การอ้างอิงเหตุการณ์ เป็นการยกเหตุการณ์ที่ปรากฏหลักฐานในประวัติศาสตร์

4. การอ้างอิงคำพูดของบุคคล เป็นการนำคำให้การที่บุคคลผู้มีความรู้ในเรื่องนั้น ๆ มาอ้างเพื่อสร้างความกระจ่างชัดให้กับผู้อ่าน

จากการวิจัยพบว่า พระราชพิธีสิบสองเดือนมีความโดดเด่นด้านการอธิบายเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะการอ้างอิง (Reference) ถือเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยให้การอธิบายมีความกระจ่างชัด กล่าวคือ กวีจะเลือกสรรข้อมูลที่มีความน่าเชื่อถือทั้งที่เป็นลายลักษณ์อักษรและไม่เป็นลายลักษณ์อักษรมาสนับสนุนเนื้อหา เพื่อให้เห็นความเป็นมาและความสำคัญของแต่ละพิธีที่จัดกระทำมาตั้งแต่สมัยอดีตจนถึงสมัยรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังนั้น ผู้วิจัยจึงจัดประเภทการอ้างอิงออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่ การอ้างอิงวรรณกรรมอื่น การอ้างอิงบุคคล การอ้างอิงเหตุการณ์ และการอ้างอิงคำพูดของบุคคล โดยจะยกตัวอย่างเพื่อให้เข้าใจ ดังนี้

1. การอ้างอิงวรรณกรรมอื่น

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงอ้างอิงวรรณกรรมที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการพระราชพิธีมาไว้ในหนังสือพระราชพิธีสิบสองเดือนเพื่อสร้างความเข้าใจและขยายความในพระราชพิธีนั้น ๆ โดยจะยกตัวอย่างเพื่อให้เข้าใจ ดังนี้

1.1 กฎมนเทียรบาล หมายถึง ข้อบัญญัติพิเศษเกี่ยวกับพระราชฐาน พระราชวงศ์ และระเบียบการปกครองในราชสำนัก ซึ่งปรากฏรวบรวมอยู่ในหลักฐานกฎหมายตราสามดวงสมัยรัตนโกสินทร์กฎมนเทียรบาลเป็นตำราราชประเพณีที่พวกพราหมณ์นำมาสอนตามคัมภีร์มนูธรรมศาสตร์ของอินเดียโบราณให้ข้อมูลรายละเอียดเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมและประเพณีในราชสำนักเป็นอย่างดี (Sriwattanasarn, 2003: 24) ปรากฏการนำกฎมนเทียรบาลมาอ้างอิงในพระราชพิธีสิบสองเดือน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เนื้อความในพระราชพิธีสิบสองเดือน **ตอนพระราชพิธีพืชมงคลและจรดพระนังคัล** มีการอ้างอิงธรรมเนียมการแรกนาในกฎมนเทียรบาลสมัยอยุธยา เพื่อเปรียบเทียบให้เห็นความแตกต่างกับธรรมเนียมการแรกนาในสมัยสุโขทัย โดยธรรมเนียมการแรกนาในสมัยอยุธยาที่ปรากฏในกฎมนเทียรบาลมีความแตกต่างกับในสมัยสุโขทัยตรงที่ในสมัยสุโขทัยจะมีการจัดพิธีอย่างยิ่งใหญ่ พระเจ้าแผ่นดินทรงเป็นประธานในพิธี ส่วนในสมัยอยุธยาพระเจ้าแผ่นดินจะมอบพระราชอำนาจให้ผู้แทนพระองค์เข้าร่วมพิธีแทน ดังปรากฏในเนื้อความต่อไปนี้

The New Viridian Journal of Arts, Humanities and Social Sciences
ISSN 2773 - 8787

> เดือนไพศาขจรดพระนังคัล เจ้าพระยาจันทกุมารถวายบังคม ณ หอพระ ทรงพระกรุณายื่นพระขรรค์พระพลเทพถวายบังคมสั่งอาญาสิทธิ์ ทรงพระกรุณาลดพระบรมเดชมิได้ไขน่าลอง มิได้ตรัสคดีถ้อยความ มิได้เบิกลูกขุน มิได้เสด็จออก ส่วนเจ้าพระยาจันทกุมารมีเกยช้างหน้าพุทธาวาส ขัดแห่ขึ้นช้าง แต่นั้นให้สมโภชสามวัน ลูกขุนหัวหมื่นพันนา นาร้อยนาหมื่นกรมการในกรมนาเฝ้า และขุนหมื่นชาวศาลทั้งปวงเฝ้าตามกระบวน” ได้ความในกฎมนเทียรบาลแต่เท่านี้ เป็นข้อความรวม ๆ ลงไปกว่าหนังสือนพมาศหลายเท่า การที่ไปแรกนาไปทำอย่างไรก็ไม่ได้กล่าวถึง วิธีที่จัดการพระราชพิธีนี้ **เห็นจะไม่เหมือนกันกับที่สุโขทัยเลย** ดูเป็นต่างครูกันทีเดียว

นอกจากนี้ ยังปรากฏเนื้อความในพระราชพิธีสิบสองเดือน **ตอนการพระราชกุศลก่อพระทรายและตีข้าวบิณฑ์** มีการอ้างอิงคำว่า “สมโภชเลี้ยงลูกขุน” ในกฎมนเทียรบาลสมัยรัชกาลที่ 4 ซึ่งเป็นการเลี้ยงโต๊ะอย่างชาวต่างชาติกระทำในช่วงค่ำหลังจากเสร็จสิ้นพิธีบำเพ็ญพระราชกุศล ดังปรากฏในเนื้อความต่อไปนี้ “การสมโภชกันนี้ก็แปลว่าเลี้ยงกันตรง ๆ คำที่มีมาใน**กฎมนเทียรบาล**ว่า **“สมโภชเลี้ยงลูกขุน”** นี้ ใช้เต็มทั้งอรรถทั้งแปล เมื่อพิเคราะห์ดูเครื่องที่มาตั้งในการสมโภชทั้งปวง ก็ล้วนแต่เป็นของบริโภคทั้งสิ้น”

1.2 ตำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงอธิบายว่า วรรณคดีเรื่องนี้เดิมเรียกเป็น 3 ชื่อ คือ เรื่องนางนพมาศ เรวดีนพมาศ และตำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์ เชื่อว่าแต่งในสมัยสุโขทัย จึงจัดเป็นวรรณคดีสมัยสุโขทัย ต่อมา มีนักวิชาการหลายท่านเชื่อว่าเป็นวรรณคดีที่แต่งขึ้นใหม่ในสมัยรัตนโกสินทร์ โดยกล่าวว่า มีเนื้อหาและสำนวนภาษาหลายตอนใหม่กว่าสมัยสุโขทัยและบางเรื่องปรากฏขึ้นในสมัยต้นรัตนโกสินทร์จึงจัดวรรณคดีเรื่องนี้ไว้ในสมัยรัตนโกสินทร์ เนื้อหาของหนังสือแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่กล่าวถึงประวัติของนางนพมาศ และส่วนที่กล่าวถึงขนบธรรมเนียมประเพณี ปรากฏการนำตำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์มาอ้างอิงในพระราชพิธีสิบสองเดือน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เนื้อความในพระราชพิธีสิบสองเดือน **ตอนการลอยพระประทีป** รัชกาลที่ 5 ได้กล่าวเชื่อมโยงข้อมูลว่าการลอยประทีปในกฎมนเทียรบาลมีเนื้อหาสอดคล้องกับตำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์เกี่ยวกับการทำกระทงการเสด็จลงประพาสทางน้ำที่สืบต่อกันมาจากสมัยสุโขทัยจนถึงรัชกาลของพระองค์ท่าน ดังปรากฏในเนื้อความต่อไปนี้

> การลอยประทีปที่ว่าในกฎหมายนี้มีเนื้อความเข้าเค้าเรื่องนพมาศ ซึ่งว่าท้าวศรีจุฬาลักษณ์ซึ่งเป็นท้าวพระสนมเอก แต่ครั้งพระเจ้าอรุณมหาราชคือพระร่วง ซึ่งเป็นพระเจ้าแผ่นดินสยามตั้งแต่กรุงตั้งอยู่ ณ เมืองสุโขทัย ได้กล่าวไว้ว่า ในเวลาฤดูเดือนสิบสองเป็นเวลาเสด็จลงประพาสในลำน้ำตามพระราชพิธีในเวลากลางคืน พระอัครมเหสีและพระสนมฝ่ายใน ตามเสด็จในเรือพระที่นั่งทอดพระเนตรการนักขัตฤกษ์ซึ่งราษฎรเล่นในแม่น้ำตามกำหนดปี

นอกจากนี้ ยังปรากฏเนื้อความในพระราชพิธีสิบสองเดือน **ตอนพิธีทอดเชือกดามเชือก** มีการอ้างอิงข้อมูลในเรื่องนางนพมาศเพื่อเปรียบเทียบให้เห็นความแตกต่างของสถานที่ทำพิธีทอดเชือกดามเชือก กล่าวคือ เรื่องนางนพมาศเป็นหนังสือที่แต่งมาก่อนพระราชพิธีสิบสองเดือน พิธีทอดเชือกดามเชือกในเรื่องนางนพมาศ

กล่าวรวมอยู่ในพระราชพิธี คเชนทรัศวสนานซึ่งเป็นพิธีพราหมณ์ ต้องดำเนินพิธีในเทวสถาน ส่วนในเรื่องพระราชพิธีสิบสองเดือน พิธีทอดเชือกดามเชือกจะดำเนินพิธีที่หอเชือกเช่นเดียวกับในสมัยอยุธยา ดังปรากฏในเนื้อความต่อไปนี้

> การพระราชพิธีนี้ ได้ลงมือทำการทอดเชือกในวันเดือนห้าแรมสามค่ำเวลากลางคืน ดามเชือกในวันแรมสี่ค่ำเวลาเช้าครั้งหนึ่ง ในเดือน ๑๑ ขึ้น ๔ ค่ำ เวลาค่ำทอดเชือก ขึ้น ๕ ค่ำ เวลาเช้าดามเชือกอีกครั้งหนึ่ง การพระราชพิธีทั้งสองคราวนี้ ในกรุงรัตนโกสินทร์ทำที่หอเชือก ไม่ได้ไปทำที่เทวสถานเหมือนอย่างเช่นว่ามาในเรื่องนางนพมาศ ชะรอยที่กรุงเก่าก็คงจะทำที่หอเชือกเหมือนกันเช่นนี้

1.3 คำให้การขุนหลวงหาวัด ต้นฉบับเป็นภาษามอญ ไม่ทราบชื่อเรียกในภาษามอญอย่างแน่ชัด แต่ชื่อแปลภาษาไทยของคณะผู้แปลในชั้นต้นคือ “พระราชพงศาวดารแปลจากภาษามอญ” โดยเอกสารฉบับนี้ปรากฏตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์พบว่า คำให้การขุนหลวงหาวัดมีการตีพิมพ์หลายฉบับ ทำให้ไม่สามารถสรุปได้ว่าเนื้อความที่กวีนำมาอ้างอิงนั้นปรากฏอยู่ในฉบับใด แต่จากการศึกษาปรากฏการนำคำให้การขุนหลวงหาวัดมาอ้างอิงในพระราชพิธีสิบสองเดือน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เนื้อความในพระราชพิธีสิบสองเดือน**ตอนพระราชพิธีสารท** มีการอ้างอิงคำให้การเพื่อแสดงให้ผู้อ่านเห็นว่า พิธีภัทรบทคือพิธีสารท โดยในกฎมนเทียรบาลและคำให้การของขุนหลวงหาวัดกล่าวไว้ตรงกัน และเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงถามพราหมณ์จึงได้ความว่าในเดือนสิบทำพระราชพิธีมัทเยนักษัตเตรสาตตรำ ซึ่งแปลได้ว่าสารทกลางปี ดังปรากฏในเนื้อความต่อไปนี้ “เมื่อถามพราหมณ์ทุกวันนี้ก็ได้ความตามจดหมายย่อ ว่าเดือน ๑๐ พระราชพิธีมัทเยนักษัตเตรสาตตรำ แปลไว้ว่าสารทกลางปี สงฆ์พราหมณ์ร่วมกันเมื่อไล่เลียงดูว่า การพิธีที่ทำนั้น คือพิธีสารทหรือมีอย่างอื่นอีก ก็ได้ความว่าพิธีสารทนั้นเอง จึงเกือบจะตกลงใจแน่ว่าพิธีภัทรบท เป็นพิธีสารท พิธีการหลวง เช่นทำอยู่ทุกวันนี้เอง”

1.4 พุทธประวัติ พุทธประวัติที่ชาวพุทธไทยคุ้นเคยกันอยู่เป็นส่วนมากนั้นเป็นตำนานปรัมปราที่กล่าวถึงเจ้าชายสิทธัตถะในฐานะของพระมหาสัตว์หรือพระมหาบุรุษที่มีอิทธิฤทธิ์และอภินิหารเหนือคนธรรมดาเริ่มตั้งแต่ตอนที่พระองค์ประสูติ ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า เผยแผ่พระศาสนา ไปจนถึงตอนที่ใกล้จะเสด็จดับขันธปรินิพพาน (Dejnakarintra, 2012: 264-265) ปรากฏการนำพุทธประวัติมาอ้างอิงในพระราชพิธีสิบสองเดือน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เนื้อความในพระราชพิธีสิบสองเดือน **ตอนการพระราชกุศลมาฆบูชา** ได้อ้างอิงคำนิยมของโบราณบัณฑิตที่เล่าถึงพุทธประวัติวันมาฆบูชาและที่มาของการพระราชกุศลมาฆบูชา ดังปรากฏในเนื้อความต่อไปนี้

The New Viridian Journal of Arts, Humanities and Social Sciences
ISSN 2773 - 8787

> “ทรงตามแบบโบราณบัณฑิตได้นิยมไว้ว่า วันมาฆบุรณมีพระจันทร์เสวยฤกษ์มาฆะเต็มบริบูรณ์ เป็นวันที่พระอรหันต์พุทธสาวก ๑๒๕๐ ได้ประชุมกันพร้อมด้วยองค์สี่ประการ เรียกว่าจาตุรงคสันนิบาต พระพุทธเจ้าได้ตรัสเทศนาโอวาทปาติโมกข์ในที่ประชุมสงฆ์ เป็นการประชุมใหญ่ และเป็นการอัศจรรย์ในพระพุทธศาสนา นักปราชญ์จึงได้ถือเอาเหตุนั้นกอบการสักการบูชาพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ ๑๒๕๐ พระองค์นั้นให้เป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใสและสังเวช”

นอกจากนี้ ยังปรากฏการอ้างอิงวรรณกรรมเล่มอื่น ๆ เช่น ดุษฎีคำฉันท์ นิทานในวาริชชาดก จดหมายการเปลี่ยนหัวเมือง หนังสือลาโลแบร์ พงศาวดารเหนือ เป็นต้น ซึ่งสังเกตได้ว่าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเลือกใช้วรรณกรรมที่มีชื่อเสียงส่งผลให้งานเขียนของพระองค์มีความน่าเชื่อถือ และการที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงอ้างอิงเนื้อหาบางส่วนจากวรรณกรรมที่กล่าวถึงพระราชพิธีต่าง ๆ โดยละเอียดส่งผลให้ผู้อ่านเกิดความเข้าใจเกี่ยวกับพระราชพิธีต่าง ๆ มากขึ้น เช่น ที่มาของพระราชพิธี ชื่อของพระราชพิธี หรือขั้นตอนการประกอบพระราชพิธี นอกจากนี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังทรงอ้างอิงเนื้อหาจากวรรณกรรมประกอบกับการบรรยายเพื่อเปรียบเทียบให้ผู้อ่านเห็นการเปลี่ยนแปลง ของพระราชพิธีต่าง ๆ ตั้งแต่อดีตจนถึงรัชสมัยของพระองค์

2. การอ้างอิงบุคคล

จากการศึกษาวิเคราะห์การอ้างอิงบุคคลในพระราชพิธีสิบสองเดือน พบว่า พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเลือกบุคคลที่นำมาอ้างอิงอย่างหลากหลาย ทั้งพระมหากษัตริย์ พระบรมวงศานุวงศ์ และพราหมณ์ โดยจะยกตัวอย่างเพื่อให้เข้าใจ ดังนี้

2.1 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

เนื้อความในพระราชพิธีสิบสองเดือน **ตอนพระราชพิธีทูลน้ำล้างพระบาท** มีการอ้างอิงบุคคลในประวัติศาสตร์คือ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงโปรดปรานพระราชพิธีนี้มากได้ศึกษาอย่างละเอียดและมีความเห็นว่าการถวายน้ำในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกนั้นไม่ได้ทำให้พระมหากษัตริย์เสื่อมเสียพระเกียรติแต่อย่างใด ดังปรากฏในเนื้อความต่อไปนี้

> เห็นว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงศึกษาในทางกฎหมายละเอียดลออมาก และในการพระราชพิธีนี้ก็เป็นของโปรดมาก ทรงเสาะแสวงหาแบบเก่ามาทำโดยตรง ๆ บ้างโดยเอาแทรกปนเจือกับการอื่น ๆ บ้างการเรื่องถวายน้ำนี้คงได้ทรงพระราชดำริโดยรอบคอบแล้ว ทรงเห็นว่าไม่เป็นการที่ทำให้เสื่อมเสียพระเกียรติยศลง กลับเป็นการเพิ่มพระเกียรติยศให้ยิ่งขึ้น จึงได้โปรดให้พระบรมวงศานุวงศ์ถวายน้ำเหตุซึ่งทรงพระราชดำริยกมาเป็นตัวอย่างนั้นเห็นจะเรื่องทูลน้ำล้างพระบาทนี้เอง แต่จะเอาเค้าเงื่อนให้แน่นอนเป็นพิธีต่างหากไม่ถนัด ด้วยเลือนเหลือที่จะเลือน เช่นคัดมาข้างต้นนั้นจึงได้ทรงยกไปใช้เสียในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก

2.2 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

เนื้อความในพระราชพิธีสิบสองเดือน**ตอนพระราชพิธีพิรุณศาสตร์**มีการอ้างอิง พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวว่าได้ทรงสร้างพระพุทธรูป 2 องค์ คือ พระทรมานมิจฉาทิฐิและพระทรมานข้าว เพื่อใช้ในพระราชพิธีที่เกี่ยวกับน้ำและความอุดมสมบูรณ์ จึงนำมาใช้ในพระราชพิธีพิรุณศาสตร์ พระทรมานมิจฉาทิฐิมีลักษณะเป็นพระปางนั่งมีทะเลอยู่ข้างหน้าครอบด้วยแก้ว และพระ ทรมานข้าวมีลักษณะเป็นพระพุทธเจ้าประทับอยู่บนฐานในครอบแก้ว ด้านหน้าเป็นท้องนามีข้าวกำลังเป็นรวงและครอบด้วยแก้ว มีลายคนขี่นกและฝูงนก ดังปรากฏในเนื้อความต่อไปนี้ “พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้างพระทรมานมิจฉาทิฐิ เป็นพระนั่งอยู่ในครอบแก้วมีทะเลอยู่ตรงหน้า เรือกำปั่นมาแตกจมอยู่ตรงนั้น ก็เกิดขึ้นด้วยเรือเซอร์เยมสบรุกเข้ามา เรือติดที่สันดอน ประสงค์จะบำเพ็ญพระราชกุศลเหมือนอย่างเป็นการสมโภชพระพุทธศาสนา ที่พวกมิจฉาทิฐิไม่มาย่ำยีได้ก็สร้างขึ้น”

2.3 พระมหาราชครูพิธี ชื่ออาจ

เนื้อความในพระราชพิธีสิบสองเดือน **ตอนพระราชพิธีกะติเกยา** มีการอ้างอิงบุคคลในประวัติศาสตร์คือ พระมหาราชครูพิธี ชื่ออาจ ท่านเป็นผู้ให้ข้อมูลถึงการปรับเปลี่ยนฤกษ์ยามในการทำพิธีจากเดือนอ้ายมาทำในเดือนสิบสองเพราะเป็นพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่าควรรอให้ถึงเวลาพระจันทร์เสวยฤกษ์กฤติกาเต็มบริบูรณ์จึงสอดคล้องกับชื่อพิธี และกล่าวถึงรายละเอียดอื่น ๆ แสดงถึงความสอดคล้องกับพิธีพราหมณ์ ซึ่งการอ้างบุคคลในพระราชพิธีนี้มีการระบุเป็นเชิงอรรถไว้ด้านล่างเนื้อหาชัดเจน ดังปรากฏในเนื้อความต่อไปนี้

> “การพระราชพิธีกะติเกยา ตามคำพระมหาราชครูพิธี ได้กล่าวว่าการพระราชพิธีนี้แต่ก่อนได้เคยทำ ในเดือนอ้าย แต่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้เลื่อนมาทำในเดือนสิบสอง การซึ่งจะกำหนดทำพระราชพิธีเมื่อใดนั้น เป็นพนักงานของโหรต้องเขียนฎีกาถวาย ในฎีกานั้นว่าโหรมีชื่อได้คำนวณพระฤกษ์ พิธีกะติเกยากำหนดวันนั้น ๆ พระมหาราชครูพิธีจะได้ทำพระราชพิธีเช่นนั้น ๆ ลงท้ายท้าว่าจะมีคำทำนาย แต่ไม่ปรากฏว่าได้นำคำทำนายขึ้นมากราบเพ็ดกราบทูลอันใดต่อไปอีก”

นอกจากนี้ ยังปรากฏการอ้างอิงบุคคล เช่น สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ พระเจ้าตากสินมหาราช พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้า เป็นต้น การที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวใช้การอ้างอิงบุคคลทั้งที่เป็นพระมหากษัตริย์ บุคคลสำคัญ เพื่อทำให้การอธิบายในพระราชพิธีสิบสองเดือนมีความหนักแน่นทางด้านเนื้อหามากยิ่งขึ้น เพราะบุคคลเหล่านี้อาจเคยมีประสบการณ์โดยตรงในการประกอบพระราชพิธี

3. การอ้างอิงเหตุการณ์

จากการศึกษาวิเคราะห์การอ้างอิงเหตุการณ์ในพระราชพิธีสิบสองเดือน พบว่า พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเลือกเหตุการณ์ที่นำมาอ้างอิงอย่างหลากหลาย โดยจะยกตัวอย่างเพื่อให้เข้าใจ ดังนี้

3.1 เสด็จพระราชดำเนินถวายพุ่ม

เนื้อความในพระราชพิธีสิบสองเดือน **ตอนพระราชพิธีการเสด็จพระราชดำเนินถวายพุ่ม**มีการกล่าวถึงการสวดมหาชาติคำหลวงในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในวันนักขัตฤกษ์เข้าพรรษาซึ่งเรื่องพระมหาชาติคำ

The New Viridian Journal of Arts, Humanities and Social Sciences
ISSN 2773 - 8787

หลวงนี้เป็นของพระไตรโลกนาถทรงธรรม (พระเจ้าทรงธรรม) ทรงได้เรียบเรียงไว้ทั้งนี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้อ้างอิงเหตุการณ์ไว้ว่า หนังสือเทศมหาชาติคำหลวงนั้นไม่สมบูรณ์ มีส่วนที่ขาดหายไปเมื่อครั้งบ้านเมืองแตก ผู้วิจัยจึงศึกษาและวิเคราะห์ในกรณีคำว่าบ้านเมืองแตกนี้ว่า เป็นการเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 เพราะหากกล่าวว่าตรงกับครั้งเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 1 คงไม่ถูกต้อง เนื่องจากตรงกับ พ.ศ. 2112 แต่ทว่าพระเจ้าทรงธรรมผู้เรียบเรียงนั้น ขึ้นครองราชย์ พ.ศ. 2154-2171ดังปรากฏในเนื้อความต่อไปนี้

> “ด้วยหนังสือมหาชาติคำหลวงนั้นขาดหายเสียในครั้ง**บ้านเมืองแตก**หลายฉบับ หาไม่ได้ที่ยังคงอยู่เดี๋ยวนี้คือ ทศพร หิมพานต์ วันประเวศ ชูชก มหาพน กุมาร มหาราช นครกัณฑ์ ส่วนฉบับที่ขาดนั้น มีผู้ทำเพิ่มเติม แต่โวหารและความรู้ห่างไกลกันไม่ถึงพระราชนิพนธ์ของเก่า แต่ซึ่งเรายังได้พบอ่านเท่าที่มีอยู่นี้ก็นับว่าเป็นการดีนักหนาอยู่แล้ว ควรจะสรรเสริญท่านที่ได้ทรงแต่งหนังสือนี้ไว้ ให้เราได้รู้ถ้อยคำของคนโบราณซึ่งเป็นที่น่าจะรู้อย่างยิ่ง”

3.2 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จกรุงศรีอยุธยา

เนื้อความในพระราชพิธีสิบสองเดือน **ตอนพระราชพิธีตุลาภาร** มีการกล่าวถึงเมื่อครั้งที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปวัดราชประดิษฐานที่กรุงเก่าซึ่งสร้างขึ้นในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 ได้ทอดพระเนตรภาพวาดที่ผนังโบสถ์ และทรงเห็นว่าในสมัยอยุธยาการแต่งกายของผู้หญิงไม่เหมือนกับในสมัยรัตนโกสินทร์ โดยเฉพาะการเกล้าผมและการไว้ผมทรงปีก พระองค์จึงออกกฎระเบียบเปลี่ยนแปลงการแต่งกายของพระมเหสี เมื่อต้องเข้าร่วมในพระราชพิธีตุลาภารให้เหมือนเมื่อครั้งสมัยอยุธยา ดังปรากฏในเนื้อความต่อไปนี้

> “จุลศักราช ๑๒๒๘ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินกรุงเก่าเป็นเวลากำลังสร้างวัดราชประดิษฐ์ที่กรุงเทพฯ จึงเสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรวัดราชประดิษฐานที่กรุงเก่า ได้ทอดพระเนตรเห็นลายเขียนที่ผนังโบสถ์ มีรูปผู้หญิงสวมเครื่องประดับศีรษะต่าง ๆ ไม่เหมือนรัดเกล้าละคร”

นอกจากนี้ ยังปรากฏการอ้างอิงเหตุการณ์ เช่น หนังสือมหาชาติคำหลวงขาดหายในครั้งบ้านเมืองแตก ประเทศอินเดียเกิดทุพภิกขภัยฝนแล้ง ทหารดื่มน้ำเพื่อถวายสัตย์สาบาน เป็นต้น การที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงนำเหตุการณ์ต่าง ๆ มาอ้างอิง เพื่อเป็นการชี้ให้เห็นถึงความเป็นมาและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในพระราชพิธีซึ่งจะเป็นการขยายความเข้าใจให้แก่ผู้อ่าน

4. การอ้างอิงคำพูดของบุคคล

จากการศึกษาวิเคราะห์การอ้างอิงคำพูดของบุคคลในพระราชพิธีสิบสองเดือน พบว่า พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเลือกคำพูดของบุคคลที่นำมาอ้างอิง ได้แก่ พระมหากษัตริย์ขุนนาง โดยจะยกตัวอย่างเพื่อให้เข้าใจ ดังนี้

4.1 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

เนื้อความในพระราชพิธีสิบสองเดือน **ตอนพระราชพิธีจองเปรียง** มีการอ้างอิงคำพูดของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเพื่อขยายความเกี่ยวกับพิธีจองเปรียงให้ผู้อ่านเข้าใจมากขึ้น กล่าวคือ

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชกระแสรับสั่งว่า การยกโคมชัยในพิธีที่จองเปรียงนั้น ถือกันว่าถ้าเสาโคมยังไม่ลดน้ำก็ไม่ลด จึงต้องยกเสาโคมเหนี่ยวรั้งน้ำเอาไว้ ให้อยู่เลี้ยงต้นข้าวให้ทั่วถึงก่อน แต่คำให้การที่ว่าโคมชัยเป็นทำนบปิดน้ำนี้ไม่ได้ปรากฏในประกาศพระราชพิธีจองเปรียงแต่อย่างใด ดังปรากฏในเนื้อความต่อไปนี้ “พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้รับสั่งอยู่เนือง ๆ เป็นต้นว่าการที่ยกโคมชัยในพิธีจองเปรียงนั้น ถือกันว่าถ้าเสาโคมยังไม่ได้ลดแล้ว น้ำยังไม่ลด นัยหนึ่งว่าถ้าไม่ยกเสาโคมแล้วน้ำจะลด การที่ยกเสาโคมนั้นเป็นเครื่องเหนี่ยวรั้งให้น้ำอยู่เลี้ยงต้นข้าวให้แก่ทั่วถึงก่อน เป็นพิธีอุปการะแก่การนาอยู่ด้วย”

4.2 สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์

เนื้อความในพระราชพิธีสิบสองเดือน **ตอนการพระราชกุศลเลี้ยงพระตรุษจีน** ได้อ้างอิงคำพูดของ สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ โดยสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์มีความเห็นให้จัดการพระราชกุศลมาฆบูชาตามเดิมคือ จัดแบบสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโดยทำขนมจีนถวายพระและเลี้ยงขุนนางที่มาร่วมงาน ดังปรากฏในเนื้อความต่อไปนี้

> “สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ท่านเห็นว่า ซึ่งที่ประทับมาอยู่ข้างในนั้น ไม่เป็นทางที่จะเห็นน้ำเห็นท่าให้เป็นที่สบาย จึงได้ขอกลับเปลี่ยนไปอย่างแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว และขอให้มีเรือขนมจีนขึ้นอย่างเก่า ให้ภรรยาของท่านและเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ จัดขนมจีนมาถวายและมาเฝ้าเหมือนอย่างแต่ก่อน ในการตรุษจีนสมเด็จเจ้าพระยาอยู่ข้างจะเป็นธุระเห็นสนุกสนานมาก ตัวท่านเองก็อุตสาห์มาเฝ้าพร้อมกับขุนนางทั้ง ๓ วันทุก ๆ ปีมิได้ขาดเลย เพราะเป็นการเวลาเช้าถูกอารมณ์ท่านด้วย เพราะฉะนั้นการเลี้ยงตรุษจีนจึงได้มีขุนนางผู้หลักผู้ใหญ่มาพรักพร้อมแน่นหนากว่าพระราชพิธีหรือการพระราชกุศลอื่น ๆ”

นอกจากนี้ ยังปรากฏการอ้างอิงคำพูดบุคคล เช่น พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมปวเรศวริยาลงกรณ์ เป็นต้น การที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงนำคำพูดของบุคคลมาอ้างอิง เพื่อให้ทราบถึงคำพูดของบุคคลเหล่านั้นว่ามีการบอกเล่าหรือแสดงความคิดเห็นในพระราชพิธีนี้อย่างไรอันจะสร้างความเข้าใจอย่างถ่องแท้เกี่ยวกับพระราชพิธีด้วย

2. ความนิยมในการเลือกข้อมูลมาใช้อ้างอิงในพระราชพิธีสิบสองเดือน

จากการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) จากพระราชพิธีสิบสองเดือนตั้งแต่เดือนสิบสองถึงเดือนสิบเอ็ด รวมทั้งหมด 12 เดือน 48 พิธี สามารถสรุปเพื่อให้เห็นภาพรวมการวิเคราะห์สิ่งที่กวีอ้างอิง ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 การจัดประเภทของการอ้างอิงในพระราชพิธีสิบสองเดือน

การอ้างอิง	จำนวน (ตำแหน่ง)
วรรณกรรมอื่น	
1. กฎมนเทียรบาล	13
2. ตำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์	13
3. คำให้การขุนหลวงหาวัด	9
4. พุทธประวัติ	3

The New Viridian Journal of Arts, Humanities and Social Sciences
ISSN 2773 - 8787

การอ้างอิง	จำนวน (ตำแหน่ง)
5. ดุษฎีคำฉันท์	2
6. นิทานในวาริชชาดก	2
7. จดหมายการเปลี่ยนหัวเมือง	1
8. คำประกาศ (ลิลิต) ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระยาบำราบปรปักษ์	1
9. คำประกาศเทวดา (ประการการพระราชพิธี) สำนวนแผ่นดิน พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก	1
10. พระราชพงศาวดารแผ่นดินพระบรมโกศ	1
11. ศิลาจารึกที่ฐานพระในวัดมหาธาตุ	1
12. ธรรมเนียมพิธีที่มีการลอกเลียนถ่ายแบบมา	1
13. หนังสือวชิรญาณเล่มที่ 2 ฉบับที่ 13 เดือน 11 ปี 1247	1
14. พระราชสาส์นสมเด็จพระนารายณ์มหาราช	1
15. หนังสือลาโลแบร์	1
16. พงศาวดารเหนือ	1
17. หนังสือแสดงกิจจานุกิจ ของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์	1
18. จดหมายเหตุ	1
19. หนังสือพิมพ์วชิรญาณวิเศษ	1
20. พระราชพงศาวดาร	1
21. คัมภีร์มหาวงศ์พงศาวดารลังกา	1
22. วินัยบาลีคัมภีร์จุลวรรค	1
23. อาฏานาฏิยสูตร	1
24. มงคลสูตร	1
25. ฑีฆาวุชาดก	1
26. มหาเวสสันดรชาดก	1
27. ตำราของพราหมณ์	1
28. รามเกียรติ์	1
29. นิทานสุวรรณเศียร	1
30. สังข์ทอง	1
31. มหาชาติคำหลวง	1
32. ตำนานสงกรานต์	1
33. ตำนานพระอิศวร	1
รวม	69

การอ้างอิง	จำนวน (ตำแหน่ง)
บุคคล	
1. พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	9
2. พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว	2
3. พระเจ้าทรงธรรม	1
4. สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1	1
5. พระเพทราชา	1
6. ขุนหลวงท้ายสระ (สมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ 9)	1
7. ขุนหลวงบรมโกศ (สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ)	1
8. สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ	1
9. พระเจ้าตากสินมหาราช	1
10. พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก	1
11. พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย	1
12. พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้า	1
13. กรมหลวงวงศาธิราชสนิท	1
14. พระยาศรีสุนทรโวหาร	1
15. พระมหาราชครูพิธี (อาจ)	1
16. พระครูอัษฎาจารย์ (เอียด)	1
รวม	25
เหตุการณ์	
1. กรมพระราชวังบวรมหาศักดิ์เสด็จเป็นตัวแทนพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกในพิธีไล่เรือ	1
2. การเข้ามาของพิธีสัมพัจฉรฉินท์	1
3. พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จกรุงศรีอยุธยา	1
4. พระบรมวงศานุวงศ์ถวายน้ำในพิธีบรมราชาภิเษกของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	1
5. หนังสือมหาชาติคำหลวงขาดหายในครั้งบ้านเมืองแตก	1
6. ประเทศอินเดียเกิดทุพภิกขภัยฝนแล้ง	1
7. ทหารดื่มน้ำเพื่อถวายสัตย์สาบาน	1
8. การนำพระแก้วมรกตมาประดิษฐานที่ไทยคเชน	1
รวม	8
คำพูดของบุคคล	
1. พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	4

The New Viridian Journal of Arts, Humanities and Social Sciences
ISSN 2773 - 8787

การอ้างอิง	จำนวน (ตำแหน่ง)
2. พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมปวเรศวริยาลงกรณ์	1
3. สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์	1
รวม	6
รวมทั้งหมด	108

จากตารางการจัดประเภทของการอ้างอิงในพระราชพิธีสิบสองเดือน พบว่า สิ่งที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้นำมาใช้อ้างอิงในพระราชพิธีสิบสองเดือนมี 4 ประเภท โดยเรียงลำดับจากมากไปน้อยได้ ดังนี้ การอ้างอิงวรรณกรรมอื่น จำนวน 33 เรื่อง 69 ตำแหน่ง การอ้างอิงบุคคลจำนวน 16 รายชื่อ 25 ตำแหน่ง การอ้างอิงเหตุการณ์ จำนวน 8 เหตุการณ์ 8 ตำแหน่ง และการอ้างอิงคำพูดของบุคคล จำนวน 3 คน 6 ตำแหน่งรวมการอ้างอิงทั้งหมด 108 ตำแหน่ง

การอภิปรายผล

จากผลการวิจัยข้างต้นแสดงให้เห็นว่า พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงนำวรรณกรรมมาใช้ในการอ้างอิงในพระราชพิธีสิบสองเดือนมากที่สุด กุหลาบ มัลลิกะมาส (Mallikamas, 1973: 5) อธิบายไว้ว่า วรรณกรรม หมายถึง สิ่งที่เขียนขึ้นทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นรูปใดหรือเพื่อความมุ่งหมายใด เช่น คำอธิบายวิธีใช้กล้องถ่ายรูป การใช้เตารีดไฟฟ้า เสื้อเชิ้ต รวมทั้ง ใบปลิว หนังสือพิมพ์ นวนิยาย ก็ล้วนเรียกว่า Literature ทั้งสิ้น จากความหมายข้างต้นจะเห็นได้ว่า เมื่อนำวรรณกรรมมาเปรียบเทียบกับข้อมูลประเภทอื่นที่พบในพระราชพิธีสิบสองเดือน จะเห็นได้ว่าในข้อมูลประเภทอื่นที่ปรากฏในเรื่องมีทั้งข้อมูลที่มาจากคำบอกเล่าและข้อมูลที่เป็นลายลักษณ์อักษรปะปนกันอยู่ ในส่วนของข้อมูลที่มาจากคำบอกเล่านั้นแม้จะมีความน่าเชื่อถือ แต่ก็ไม่ได้มีหลักฐานอย่างแน่ชัด เทียบเท่ากับข้อมูลที่เป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งวรรณกรรมตามนิยามข้างต้นได้อธิบายอย่างชัดเจนว่าเป็นสิ่งที่เขียนขึ้นทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นไปในรูปใด หรือเพื่อความมุ่งหมายใด หลักฐานประเภทนี้จึงเป็นรูปธรรมที่สามารถจับต้องหรือสืบค้นได้ การอ้างอิงลักษณะนี้ทำให้เนื้อความมีความหนักแน่นมากขึ้น

นอกจากนี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระอัจฉริยภาพในการเลือกสรรวรรณกรรมที่เป็นแหล่งข้อมูล มาสนับสนุนในงานพระราชนิพนธ์ของพระองค์ ซึ่งการใช้ภาษาที่มีลักษณะอ้างอิงนี้ แสดงให้เห็นถึงความก้าวหน้าทางอารยธรรมผ่านงานเขียนที่มีความเป็นสากลและซิวิไลซ์มากยิ่งขึ้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า-เจ้าอยู่หัวมีการศึกษางานเขียนของต่างประเทศที่มีการเขียนในเชิงวิทยาศาสตร์มากยิ่งขึ้น คือ มีการอ้างอิงแหล่งที่มาของข้อมูลที่พิสูจน์ได้และมีการให้เหตุผลถึงสิ่งที่พระองค์ทรงอธิบายซึ่งสอดคล้องกับ อาทิตย์ ศรีจันทร์ (Srijan, 2014: 183) ที่กล่าวถึงลักษณะการอธิบายในพระราชพิธีสิบสองเดือน สรุปได้ว่า ลักษณะการอธิบายในพระราชพิธีสิบสองเดือนมีความแปลกใหม่ในสมัยนั้น กล่าวคือ มีการอ้างถึงที่มา สาเหตุ ของพระราชพิธีต่าง ๆ อธิบายความเชื่อที่แฝงอยู่ในพระราชพิธีนั้น ๆ ได้อย่างเป็นเหตุเป็นผล รวมถึงการอธิบายขั้นตอน รายละเอียดของการประกอบพระราชพิธีและตักเตือนความผิดพลาดที่เคยเกิดขึ้นเพื่อไม่ให้เกิดขึ้นอีก เนื่องจากความเปลี่ยนแปลงทางด้านโลกทัศน์ที่หันไปให้ความสนใจตะวันตกมากขึ้น ทำให้ชนชั้นนำในสมัยนั้นให้ความสำคัญกับการค้นคว้าหาที่มาและข้อมูลในเชิงลึกขององค์ความรู้ต่าง ๆ

หลังจากที่ผู้วิจัยได้ศึกษาพบว่า กลวิธีการอ้างอิง เป็นหนึ่งในกลวิธีการเขียนที่มีความโดดเด่น จะเห็นได้จากการรวบรวมข้อมูลจำนวนมาก และคัดเลือกเรื่องที่ให้ความรู้เกี่ยวกับการปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีที่ชัดเจน ซึ่งผู้วิจัยพบมากที่สุดในเรื่องกฎมนเทียรบาลและตำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์

จากการศึกษาบทความของพิเศษ ปิ่นเกตุ (Pinket, 2020: 7-22) ที่กล่าวถึงกฎมนเทียรบาล สรุปได้ว่าเป็นกฎหมายที่ตราขึ้นในรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถในสมัยอยุธยา ประกอบด้วยส่วนที่สำคัญหลายส่วนด้วยกัน คือส่วนที่เป็นกฎหมายข้อบังคับต่าง ๆ ที่ข้าราชสำนักต้องพึงปฏิบัติ ส่วนที่เกี่ยวด้วยพระราชอิสริยยศของเจ้านายในลำดับขั้นต่าง ๆ ส่วนที่เกี่ยวกับพระราชกิจจานุกิจ และส่วนที่เกี่ยวกับพระราชพิธีต่าง ๆ ในราชสำนัก เมื่อเสียกรุงศรีอยุธยาในปี พ.ศ. 2310 กฎหมายต่างก็ถูกทำลายไป จนกระทั่ง พ.ศ. 2347 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้มีการรวบรวมชำระกฎหมายสมัยกรุงศรีอยุธยาไว้เป็นหมวดหมู่ปัจจุบันเรียกว่า กฎหมายตราสามดวง ซึ่งกฎมนเทียรบาลเป็นหนึ่งในการรวบรวมชำระครั้งนั้นด้วย และมีการแก้ไขเพิ่มเติมกฎมนเทียรบาลมาอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว แสดงให้เห็นว่ากฎมนเทียรบาลเป็นกฎหมายสำคัญที่มีพัฒนาการควบคู่กับสังคมไทยมาทุกยุคทุกสมัย

การที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวอ้างอิงเนื้อหาบางส่วนจากกฎมนเทียรบาล ซึ่งเป็นวรรณกรรมที่กล่าวถึงพระราชพิธีต่าง ๆ โดยละเอียดส่งผลให้ผู้อ่านเกิดความเข้าใจเกี่ยวกับพระราชพิธีต่าง ๆ มากขึ้น เช่น ที่มาของพระราชพิธี ชื่อของพระราชพิธี หรือขั้นตอนการประกอบพระราชพิธี นอกจากนี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวยังใช้การอ้างอิงเนื้อหาจากกฎมนเทียรบาลประกอบกับการบรรยายเพื่อเปรียบเทียบให้ผู้อ่านเห็นการเปลี่ยนแปลงของพระราชพิธีต่าง ๆ ตั้งแต่อดีตจนถึงรัชสมัยของพระองค์

ในส่วนของเรื่องตำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์ เนื้อเรื่องได้กล่าวถึงประวัติของนพมาศ ที่นางได้เป็นต้นแบบของการปฏิบัติสืบทอดขนบธรรมเนียมประเพณี อีกทั้งยังเป็นแบบอย่างในด้านการประพฤติปฏิบัติตนเป็นนางสนมที่ดี สันนิษฐานว่าตำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์ไม่ปรากฏหลักฐานเกี่ยวกับสมัยและผู้แต่งที่แน่นอน บางตำราว่าเกิดในสมัยสุโขทัย และบางตำราว่าเกิดขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ ถึงแม้ว่าจะไม่สามารถสรุปสมัยและผู้แต่งได้ แต่พบจุดร่วมคือเนื้อความปรากฏไปในทิศทางเดียวกัน เพราะมีการกล่าวถึงการพระราชพิธีทั้ง 12 เดือน นอกจากนี้ นิพนธ์ สุขสวัสดิ์ (Suksawat, 1981: 220) ยังได้กล่าวถึงตำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์ว่า หนังสือเรื่องนางนพมาศนับว่าเป็นหนังสือสำคัญในภาษาไทยเรื่องหนึ่ง ประกอบไปด้วยความรู้ทางโบราณคดีและราชประเพณี ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงนิยมมาก และพระองค์ก็ได้ทรงอ้างอิงหนังสือเรื่องนางนพมาศนี้ไว้ในพระราชนิพนธ์เรื่องพระราชพิธีสิบสองเดือนหลายแห่ง

การที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงอ้างอิงถึงตำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์ ซึ่งอธิบายพระราชพิธีทั้ง 12 เดือน เนื่องด้วยเป็นต้นเค้าที่ได้ประพันธ์มาตั้งแต่สมัยสุโขทัย อันจะทำให้ทราบถึงความเป็นมา ระเบียบวิธีการของพระราชพิธีนั้น ๆ ที่ได้ปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่ในอดีต เพื่อเป็นการผสมผสานและปรับปรุงในพระราชพิธีสิบสองเดือนให้ยังคงระเบียบวิธีการเดิมไว้หรือบางพิธีควรเปลี่ยนแปลงให้เข้ากับยุคสมัย

The New Viridian Journal of Arts, Humanities and Social Sciences
ISSN 2773 - 8787

นอกจากนี้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวยังใช้ความรู้ที่ได้รวบรวมมาประกอบแล้วเรียบเรียงเป็นพระบรมราชาธิบายซึ่งพระองค์สามารถทำให้ผู้อ่านเกิดความกระจ่างชัดและเข้าใจเนื้อหาได้เป็นอย่างดี ลักษณะการอ้างอิงที่เกิดขึ้นในพระราชพิธีสิบสองเดือนนี้จึงนับได้ว่าเป็นสิ่งที่ทำให้พระราชพิธีสิบสองเดือนเป็นเลิศด้านความเรียงอธิบาย อันควรค่าแก่การเป็นแบบอย่างของงานเขียนประเภทนี้ในสมัยหลัง

พระราชพิธีสิบสองเดือนเป็นวรรณกรรมที่ได้รับการยกย่องจากวรรณคดีสโมสรว่าเป็นยอดแห่งความเรียงอธิบาย จากการศึกษาจะเห็นได้ว่า พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชประสงค์ที่จะอธิบายพระราชพิธีอย่างละเอียด และมีการให้เหตุผลว่าเหตุใดจึงเกิดการเปลี่ยนแปลง โดยเล่าเหตุการณ์ตามลำดับเวลาและใช้การอ้างอิงจากแหล่งต่าง ๆ รวมทั้งใช้ความรู้ที่ได้รวบรวมมาประกอบแล้วเรียบเรียงเป็นพระบรมราชาธิบายซึ่งพระองค์สามารถทำให้ผู้อ่านเกิดความกระจ่างชัดและเข้าใจเนื้อหาได้เป็นอย่างดี ลักษณะการอ้างอิงที่เกิดขึ้นในพระราชพิธีสิบสองเดือนนี้จึงนับได้ว่าเป็นสิ่งที่ทำให้พระราชพิธีสิบสองเดือนเป็นเลิศด้านความเรียงอธิบาย อันควรค่าแก่การเป็นแบบอย่างของงานเขียนประเภทนี้ในสมัยหลัง

References

Angsuviriya, Chanokporn. (2016). Referencing in King Rama VI's Book of Governing Principles (การอ้างถึงที่ปรากฏในหนังสือหลักราชการพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว). **Academic Journal of Humanities and Social Sciences Burapha University**, 24(44): 195-217.

Apiwathnasorn, Rungrudee. (2007). **Library and information for study and research (ห้องสมุดและสารนิเทศเพื่อการศึกษาค้นคว้า).** Bangkok: Triple Education.

Bunyadas, Natthakan. (2016). **A study of Buddhist Rituals in the literary works the Royal Ceremonies of Twelve-Months (การศึกษาพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาในพระราชนิพนธ์เรื่องพระราชพิธีสิบสองเดือน)**. Master's dissertation, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Bangkok, Thailand.

Chanawangsa, W. (1986). **Cohesion in Thai.** Ph.D. dissertation. Washington, DC: Georgetown University.

Chulalongkorn, King. (1888). **The Royal Twelve-Month Ceremonies (พระราชพิธีสิบสองเดือน)**. [Online]. Retrieved October 9, 2021 from https://vajirayana.org/พระราชพิธีสิบสองเดือน

Dejnakarintra, Mongkol. (2012). Buddhism history in Dharma language (พุทธประวัติในภาษาธรรม). **The Journal of the Royal Institute of Thailand**, 37(2): 264-276.

Mallikamas, Kularb. (1973). **Thai Literrature (วรรณกรรมไทย)**. Bangkok: Ramkhamhaeng University.

Panthumetha, Nawawan. (2010). **Thai Grammar (ไวยากรณ์ไทย).** Bangkok: Faculty of Arts, Chulalongkorn University.

Pinket, Piset. (2020). The Continuation of Royal Ceremonies in the Royal Lawfrom the Ayutthaya Period to the Period of Rattanakosin (ความสืบเนื่องของพระราชพิธีในกฎมณเฑียรบาลสมัยอยุธยาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์). **Journal of Ayutthaya Studies Institute**, 12(1): 7-22.

Srijan, Artit. (2014). The Royal Twelve-Month Ceremonies : The Explanation of the Civilization and the Order of Modern Cosmology in Royal Ceremony of Siam (พระราชพิธีสิบสองเดือน : อรรถาธิบายแห่งความศิวิไลซ์และการจัดระเบียบจักรวาลวิทยาแบบสมัยใหม่ในพระราชพิธีของสยาม). **Kasetsart University Political Science Review Journal**, 1(2): 169-210.

Sriwattanasarn, Chatbongkoch. (2003). **Mural paintings depict the royal twelve- month ceramonies at Wat Ratchapradit Bangkok (การพระราชพิธีสิบสองเดือนในจิตรกรรมฝาผนังวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม กรุงเทพมหานคร)**. Master's dissertation, Silpakorn University, Bangkok, Thailand.

Suksawat, Nipon. (1981). **Literature on Thai traditions (วรรณคดีเกี่ยวกับขนบประเพณีของไทย).** Bangkok: Ganesha.

Wiratchai, Nonglak. (1998). **Research Article Writing (การเขียนบทความวิจัย)**. Lectures on the project "Noon Academic Day" (เที่ยงวันวิชาการ) at Education, Chulalongkorn University. February 12, 1999.